

Yarın Vakfı

İSTİSNAİ VATANDAŞLIK ÇALIŞTAYI SONUÇ RAPORU

YARIN VAKFI
Haziran 2025

AB SİVİL DÜŞÜN PROGRAMI DESTEĞİ İLE DÜZENLENMİŞTİR.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	3
1. ÇALIŞTAYIN AMACI VE AÇILIŞ KONUŞMASI	5
2. ÇALIŞTAYIN ANA SUNUMU	5
3. ANALİZ SUNUMLARI	7
3.1. SOSYAL ETKİ ANALİZİ	8
3.2. EKONOMİK ETKİ ANALİZİ	10
3.3. HUKUK VE UYGULAMA ANALİZİ	12
4. ÇALIŞTAYIN ÖNERİ GELİŞTİRME OTURUMLARI.....	13
4.1. SOSYAL ETKİ ALANINDA TESPİTLER VE ÖNERİLER	14
4.1.1. DİL	14
4.1.2. KÜLTÜREL VE SOSYAL UYUM	15
4.1.3. SAĞLIK	16
4.1.4. EĞİTİM	17
4.2. EKONOMİK ETKİ TESPİTLER VE ÖNERİLER	17
4.2.1. KALKINMA	18
4.2.2. İSTİHDAM	19
4.2.3. ENFLASYON	20
4.3. UYGULAMA ALANINDA TESPİTLER VE ÖNERİLER.....	21
4.3.1. ŞEFFAFLIK	22
4.3.2. VERİMLİLİK	22
4.3.3. KALİTE	23
4.4. HUKUK ALANINDA TESPİTLER VE ÖNERİLER	24
4.4.1. KEYFİLİK İLKESİ	24
4.4.2. DÜZENLEME EKSİKLİĞİ	25
4.5. ÖNERİ GELİŞTİRME OTURUMLARININ TEMEL MESAJI.....	25
5.ÇALIŞTAYIN ÖNEMLİ MESAJLARI	27

ÖNSÖZ

Anadolu toprakları, tarihin her döneminde büyük savaşların ve göçlerin ya merkez üssü ya da geçiş noktası olmuştur. Hafızamızı biraz yokladığımızda, “tarihin başladığı yer” olarak anılan bu kadim coğrafyada yaşanan ve dünya tarihinin akışını değiştiren pek çok olayı kolaylıkla sıralayabiliriz. Büyük İskender’in doğuya yürüyüşü ve Perslerle girdiği amansız mücadeleler, bu topraklarda iz bırakmış ilk büyük örneklerden biridir. Ardından Roma İmparatorluğu’nun yükselişiyle Anadolu, sadece kültürel ve ekonomik değil, aynı zamanda askeri bakımdan da hayati bir öneme kavuşmuştur. Part ve Sasanî tehdidine karşı Roma’nın doğudaki en güçlü savunma hattı burada şekillenmiş; lejyonlar, kaleler ve ticaret yolları Anadolu’yu adeta bir zırha dönüştürmüştür.

Bu stratejik konum, sadece savaşlarla değil, göçlerle de şekillenmiştir. Kavimler Göçü sırasında birçok topluluk Anadolu’dan geçmiş; bu hareketlilik, Bizans döneminde de artarak devam etmiştir. Malazgirt Meydan Muharebesi’yle de hem Anadolu hem de dünya yeni bir çağa girmişse de Türklerin egemenliklerini tesis etmesi ve Anadolu’nun yüzyıllar boyunca sürecektir huzur ve istikrara kavuşması kolay olmamıştır. Haçlı Seferlerinin ve Moğol istilasının bir kez daha harap ettiği Anadolu’nun Osmanlı İmparatorluğu’nun kurulmasıyla kavuştuğu istikrarın sürdürülmesi için de ağır bedeller ödenmiştir.

Doğudan batıya, kuzeyden güneye tüm yolların kesiştiği bu topraklarda, 20. yüzyıla gelindiğinde bir kez daha tarih sahnesinde derin bir kırılma yaşanmıştır. Anadolu, bu kez bir imparatorluklar çağının kapanmasına ve milletler çağının doğuşuna tanıklık etmiştir. Bu sefer Kurtuluş Savaşı sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti tarihin akışı içinde her zaman büyük mücadelelere ev sahipliği yapan Anadolu’nun bir anlamıyla makus talihini bir kez daha değiştirerek onu istikrara ve huzura kavuşturmuştur.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yalnızca geçmişin değil, geleceğin de yurdu olan Anadolu toprakları, bugün de yeni bir çağın başlangıcının işareti olarak değerlendirilebilecek küresel gelişmelerin merkez üssünde yer almaktadır. Türkiye Cumhuriyeti, mirasçısı olduğu ve sorumluluğunu taşıdığı tarihin kendisinden beklediği duruşu sergilerken bu tav-
rın yol açtığı büyük risklerle de karşı karşıya kalmaktadır.

Özellikle son on yılda bölgesinde yaşanan krizler Türkiye Cumhuriyeti’nin karşı karşıya olduğu tehditleri daha da belirginleşmiştir. Suriye’de 2011 yılında patlak veren iç savaş, milyonlarca insanı yerinden etmiş; Türkiye ise tarihsel sorumluluğu ve insani refleksiyle bu göç dalgasının ana yükünü omuzlamıştır. Bugün, Türkiye sınırları içerisinde yaşayan milyonlarca Suriyeli sığınmacı, sadece bir insani krizin değil, aynı zamanda demografik, sosyolojik ve ekonomik boyutlarıyla derin bir dönüşümün parçası hâline gelmiştir.

Nasıl ki Roma İmparatorluğu, doğudan gelen tehditlere karşı Anadolu’yu bir ön savunma hattı olarak konumlandırmışsa, bugün de Kıta Avrupası’nın birçok devleti Türki-

ye'ye benzer bir rol biçmektedir. Avrupa, yaşanan büyük mülteci ve göç dalgasından en az etkilenmek adına, Türkiye'yi adeta bir "tampon ülke" olarak konumlandırmakta; insani sorumlulukların büyük bölümünü Türkiye'nin sırtına yüklemektedir. Bu ise Türkiye'yi hem Batı'nın stratejik bekçisi hem de insani krizlerin ön cephesi hâline getirmektedir.

Yakın coğrafyamızda yaşanan gelişmeler önümüzdeki yıllarda da bölgede yeni savaşların ve dolayısıyla göç hareketlerinin yaşanacağı ihtimalini güçlendirmektedir.

Bu tablo içinde Türkiye, tarihî, kültürel ve coğrafi konumu itibarıyla gelişmelerin dışında kalması mümkün olmayan bir ülkedir. Aksine, bu savaşların doğuracağı insani krizlerin, göç hareketlerinin, ekonomik dalgalanmaların ve güvenlik tehditlerinin ilk muhataplarından biri olacaktır. Nitekim, Cumhuriyet tarihi boyunca en büyük insani göç dalgalarından birini oluşturan Suriye iç savaşı sürecinde Türkiye, milyonlarca insana ev sahipliği yaparak büyük bir sorumluluk üstlenmiştir. Ancak bu tecrübe, muhtemel yeni göç dalgaları karşısında Türkiye'nin daha proaktif, daha planlı ve sürdürülebilir politikalar üretmesi gerektiğini açıkça göstermiştir.

Suriye'den gelen göçmenlerin Türkiye'nin güvenliğine, toplumsal yapısına, ekonomisine ve siyasal iklimine etkileri henüz tüm yönleriyle analiz edilmemişken; İran'dan gelecek benzer bir göç hareketinin daha büyük bir kırılmaya yol açmaması için geçmişten dersler çıkarılmalı, uzun vadeli ve çok katmanlı tedbirler ivedilikle alınmalıdır.

Bugün sadece Ortadoğu değil, dünyanın birçok noktası çatışma riskiyle örülmüş bir belirsizlik haritasına dönüşmüştür. Ukrayna-Rusya savaşı Avrupa'nın güvenlik mimarisini temelden sarsarken; Çin ile Tayvan arasındaki gerilim ve artan ekonomik rekabet, Pasifik'te yeni cephelerin oluşmasına yol açabilecek tehlikeleri beraberinde getirmektedir. Bu küresel kırılganlık ortamında enerji, su, gıda ve iklim krizleri gibi temel sorunlar da çatışma dinamiklerini daha da karmaşık hâle getirmektedir. Dolayısıyla Türkiye bu küresel ölçekteki gelişmeleri de dikkate alarak hareket etmelidir.

Cumhuriyet'in yüzüncü yılını geride bırakan Türkiye hem tarihsel mirasını hem de geleceğin yükünü aynı anda taşımaktadır. Ülkemize gelen göçmenlerin daha önce tecrübe edildiği üzere gelecekte de uzun yıllar boyunca ülkemizde yaşamak zorunda kalması ve hatta Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak istemesi ihtimali göz ardı edilemeyecek bir gerçekliktir.

Türkiye, insanlığın yeni ve belki de daha yıkıcı bir döneme girdiği bu süreçte, sahip olduğu istikrarı, toplumsal barışı devam ettirebilmek için akılcı, ilkeli ve uzun vadeli politikalarla hareket etmelidir.

İşte bu çerçevede Yarın Vakfı olarak düzenlediğimiz "İstisnai Vatandaşlık Çalıştayı Sonuç Raporu" nu kamuoyunun dikkatine sunarız.

1. ÇALIŞTAYIN AMACI VE AÇILIŞ KONUŞMASI

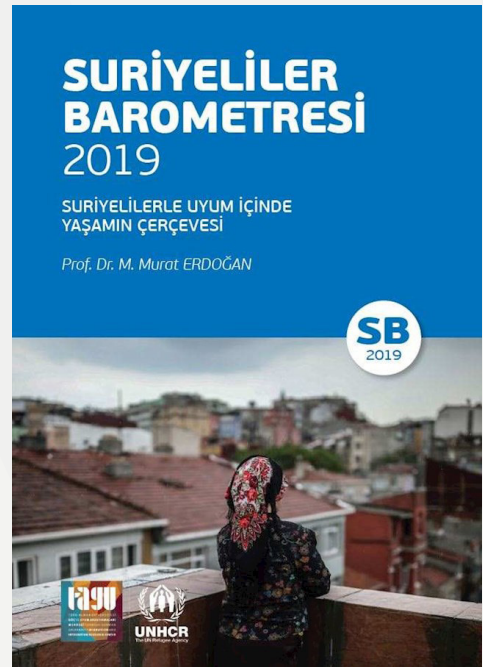
Yabancılar Vatandaşlık Projesi'nin ikinci aşaması olan çözüm ve doğrulama çalıştay, AB Sivil Düşün Programı desteğiyle 27 Şubat 2025 tarihinde Ankara'da düzenlenmiştir. Bu önemli etkinliğin açılış konuşmasını, Yarın Vakfı kurucularından Dr. Kubilay Kavak yapmıştır.

Dr. Kavak, konuşmasında siyasi ve politik kaygılardan uzak, bilimsel yöntemlerle ve objektif bir şekilde üretilen çalışmaların her zaman değerli olduğunu vurgulamıştır. Bili-min ışığında yapılan bu tür çalışmaların, çözüm önerileri sunduğunda boşa gitmeyeceğini ve her zaman faydalı olacağını ifade etmiştir. Ayrıca, çalıştayın çıktılarının karar vericiler ve kanun yapıcılarla paylaşılmasının ardından, uygun zaman geldiğinde ihtiyaç duyulması durumunda bu çıktıların değer göreceği ve toplumsal fayda sağlayacağı inancını dile getirmiştir.

Bu açıklamalar, çalıştayın hedefinin yalnızca çözüm üretmek değil, aynı zamanda üretilen çözümlerin doğru ve etkin bir şekilde uygulanabilir hale gelmesi için gayret göstermek olduğunu ortaya koymaktadır. Dr. Kavak, çalıştayın çıktılarının, karar alıcılar tarafından dikkate alınması ve uygulama aşamasına katkı sağlaması konusunda iyimserliğini paylaşarak katılımcılara moral ve motivasyon sağlamıştır.

2. ÇALIŞTAYIN ANA SUNUMU

Çalıştayın açılışında, Türkiye'deki Suriyeliler ile ilgili en kapsamlı saha araştırmalarından biri olan Suriyeliler Barometresi'nin bulguları, Prof. Dr. Murat Erdoğan tarafından sunulmuştur. Bu sunum, katılımcılar arasında ortak bir dil oluşturulmasına katkı sağlayarak, gelecekteki tartışmalara sağlam bir temel hazırlamıştır. Suriyeliler Barometresi, her yıl düzenli olarak gerçekleştirilen bir araştırma olup, Türk halkının ve Suriyelilerin toplumsal alandaki karşılaşmalarını, düşüncelerini, duygularını, endişelerini, beklentilerini ve algılarını kapsamlı anketler ve odak grup görüşmeleri aracılığıyla ölçmektedir. Araştırma, aynı zamanda toplumsal değişim trendlerini gözlemlemeyi ve bu doğrultuda politika önerileri geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Prof. Dr. Erdoğan, sunumunda ekonomik göçmen, zorunlu göçmen ve düzensiz göçmen tanımlarını açıklayarak, dünya genelindeki göç olgusunun ülke ekonomileriyle ilişkisini değerlendirmiştir. Sunumda, düzenli uluslararası göçün kalkınma için bir gereklilik olduğu, ancak düzensiz ve kontrolsüz göçmenlerle kalkınmanın mümkün olamayacağı vurgulanmıştır.

Prof. Dr. Erdoğan, 18. yüzyıldan 2017 yılına kadar Türkiye'nin göç tarihini özetlemiş, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Türkiye'ye gelen göçmen sayısının 88 yılda 2 milyon, son 6 yılda ise 4 milyon mülteciye ulaştığını ifade etmiştir.

Sunumda, Türkiye'de, iç göç olgusunun da önemli bir yer tuttuğu bilgisini paylaşmıştır. Ayrıca, Avrupa'da Türkiye kökenli, 2.725.000'i vatandaşlık almış 5.100.000 kişinin yaşadığını belirtmiştir. Bu göçün büyük oranda beyin göçü olduğunu ve nitelikli iş gücü kaybının ülkemiz için büyük bir sorun teşkil ettiğini vurgulamıştır. Son yıllarda Türkiye'den Avrupa Birliği'ne yapılan iltica başvurularında belirgin bir artış gözlemlenmektedir. Özellikle Almanya'ya yapılan iltica başvurularında Türkler, Suriyelilerden sonra ikinci sırada yer almaktadır.

Prof. Dr. Erdoğan, sunumunda Türkiye'deki yabancılarla ilgili verileri de paylaşmıştır. 2021-2024 yılları arasındaki verilere göre Türkiye'deki Suriyelilerin sayısı 835.891 kişi azalmıştır. Ancak bu düşüşün geri dönüşlerden kaynaklanmasının mümkün olmadığı düşünülmektedir. Değişikliğin nedeni, sayımlarda yapılan hataların düzeltilmesi, Avrupa'ya geçişler veya vatandaşlık verilmesi sonucu yabancı statüsünden çıkarılma olarak tahmin edilmektedir. Ancak bu konuda sağlıklı ve net bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Ayrıca, bu tarihler arasında Türkiye'de 950.000'in üzerinde Suriyeli bebek doğduğunun ve bu bebeklerin sayılara dahil edilip edilmediğinin belirsiz olduğu belirtilmiştir.

Prof. Dr. Erdoğan, Suriyeliler dışında, özellikle Iraklı ve Afgan ağırlıklı olmak üzere, Türkiye'de 206.585 yabancıнын uluslararası koruma altında yaşadığı bilgisini vermiştir. Ayrıca, 2014-2023 yılları arasında %53'ü Afgan olmak üzere 2.470.000 düzensiz göçmenin yakalandığını; bunların büyük kısmının İran üzerinden Türkiye'ye geçiş yaptığının bilindiğini anlatmıştır.

Sunumda, Türkiye'deki Suriyelilerle ilgili sürecin nasıl yönetildiği detaylandırılmış, bu süreçte Avrupa Birliği ile yapılan anlaşmalar ve Suriye'nin kuzeyinde yürütülen operasyonlar üzerinde durulmuştur.

Prof. Dr. Erdoğan, mevcut doğum ve ölüm istatistikleri ışığında 0 (sıfır) göç varsayımı ile, 2050 yılı nüfus projeksiyonu üzerinde yapılan hipotetik model ile gelecekteki göç ve nüfus dinamiklerini de sunumunda anlatmıştır.

Sunumda, Suriyelilerin Türkiye’deki eğitim seviyeleri, çalışma durumları ve hangi kurumlardan destek aldıkları konusunda yapılan analizler paylaşılmış, özellikle Suriyeli çocukların eğitimi için okul ve öğretmen ihtiyaçları hesaplanmıştır. Ayrıca, Suriyeli üniversite öğrencileri ile ilgili verilere de yer verilmiş, eğitim süreçlerinin sağlıklı yönetilmesi için yerel yönetimler ve kaynak planlaması çerçevesinde öneriler sunulmuştur.

Çalışmada, Türk toplumunun Suriyelilere yönelik beklentilerinin ve algılarının zaman içinde nasıl değiştiği de incelenmiştir. Türk toplumunun Suriyelilerle ilgili kaygı, endişe ve tepkileri, yıllara sâri yapılan çalışmalarla değerlendirilmiştir. 2023 verilerine göre, Türk toplumunun %32,5’i, Suriyelilerin Türkiye’nin en büyük sorunu olduğunu belirtirken, %70,9’u Suriyelileri ilk üç sorun arasında görmektedir. Anket sonuçlarında, Türk toplumunun %91’inin Suriyelilere vatandaşlık verilmesine karşı olduğu gözlemlenmiştir.

Sunumda, Suriyeliler arasında yapılan anket çalışmalarının sonuçları da aktarılmıştır. Suriyelilerin, %83’ü, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı almak istediğini belirtmiş, %89,1’i ise Suriye’ye geri dönmeyi düşünmediğini ifade etmiştir. Geleceğini Türkiye’de planlayan Suriyelilerin tavrı, itici ve çekici faktör göz önünde bulundurularak açıklanmıştır. 2023 yılında yapılan çalışmalar ve araştırmalar çerçevesinde, Suriye’deki yönetim değişikliği ve uluslararası güvenlik garantileri de dahil olmak üzere geri dönüşü teşvik edebilecek uygulamalara Suriyelilerin %13 oranında olumlu, %63 oranında olumsuz baktığının anlaşıldığı ifade edilmiştir.

Sunumda, Türkiye’nin Suriyelilere yönelik harcadığı maliyetler ve Avrupa Birliği destekleri ile ilgili veriler de detaylandırılmıştır. Prof. Dr. Erdoğan, 2016 Türkiye-AB mutabakatı çerçevesinde sadece 2 maddenin uygulanabildiğini, 7 maddenin ise hala hayata geçirilmediğini vurgulamıştır. Bu maddeler arasında, Türk vatandaşları için AB’ye vize muafiyetinin de yer aldığı belirtilmiştir.

Sunumun sonunda, Prof. Dr. Erdoğan, göç süreçlerinin sağlıklı yönetilmesinin, ev sahibi toplumun huzuru, güvenliği ve refahı için öncelikli olması gerektiğini ifade etmiş ve dinleyicilere katkılarından dolayı teşekkür etmiştir.

3. ANALİZ SUNUMLARI

Ana sunumun ardından, Yabancılar Vatandaşlık Projesi çerçevesinde yapılan sosyal ve ekonomik etki analizi ile hukuk ve uygulama analizi katılımcılara sunulmuştur. Bu sunumlar, projenin derinlemesine değerlendirilmesi ve çözüm önerilerinin sağlam bir temele dayanması için büyük önem taşımaktadır.

Çalıştay öncesinde, katılımcılara ilgili analiz raporları iletilmiş ve bu sayede daha verimli bir etkileşim ortamı yaratılması hedeflenmiştir. Bu interaktif yaklaşım, katılımcıların raporlar üzerinden tartışmalar yapabilmesini ve daha kapsamlı bir değerlendirme sürecine katılmalarını sağlamıştır. Sunumlar sırasında, katılımcılar, sosyal ve ekonomik etkilerin yanı sıra hukuki boyutları da ele alarak, çözüm önerileri üzerinde fikir alışverişinde bulunmuşlardır.

3.1. SOSYAL ETKİ ANALİZİ

Çalıştayın ikinci sunumunu, Doç. Dr. Mustafa Onur Tetik «Uluslararası Göç, Vatandaşlık ve Sosyal Etki: Bir Sistemik Literatür Analizi» başlığıyla gerçekleştirmiştir.

Tetik, daha önce katılımcılarla paylaşılan “Sosyal Etki Analiz Raporu”nun hazırlanış sürecini anlatarak, sistemik literatür analizi yapılması tercihinin nedenlerini açıklamıştır. Ardından, raporun içerdiği verilerin tarih aralığı, kullanılan kaynaklar, toplanan veriler ve analiz süreci hakkında katılımcılara bilgi vermiştir.

Sosyal etki analizi, 8 ana başlık altında toplanmıştır: Ekonomik Değişim, Kültürel Etkileşim, Eğitim, Sağlık, Güvenlik Kaygıları, Yabancı Düşmanlığı, Mekânsal Dönüşüm, ve Genel Değerlendirme. Bu başlıklar, 37 farklı tema üzerinden değerlendirilmiş ve göçmenlerin sosyal etkilerine dair kapsamlı bir analiz sunulmuştur.

1. Ekonomik Değişim ve Toplumsal Algılar:

Tetik, ekonomi alanında göç ile işsizlik arasında güçlü bir toplumsal algının var olduğunu belirtmiştir. Bu algının, sosyal huzursuzluk ve olumsuz bakış açılarına yol açtığını vurgulamıştır. Göçmenler arasında çocuk işçi çalıştırılması ve emek sömürüsü gibi sorunların bulunduğu, bunun da düşük gelirli sosyal gruplar arasında öfke yaratmaya neden olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca, göçmenlerin kayıt dışı ticari faaliyetlerinden vergi alınmaması nedeniyle küçük esnaflarda haksız rekabet duygusunun arttığını ve bunun da göçmenlere karşı olumsuz bir algı yaratıldığını ifade etmiştir.

2. Türk Toplumunun Algıları:

Türk toplumunun, özellikle enflasyon ve hayat pahalılığı konusunda göçmenleri sorumlu tuttuğunu belirtmiştir. Göçmenlerin varlığının, özellikle gıda ve barınma maliyetlerini artırdığına inanıldığına vurgu yapmıştır. Ayrıca, Türk toplumunun şehir merkezlerinden uzaklaşarak güvenli sitelere yerleşmeye başladığı ve paylaşımlı evlerde yaşayanların sayısının arttığı gözlemlerine yer vermiştir. Göçmenlere vatandaşlık verilse bile bu algıların olumlu yönde değişmesi için doğrudan bir katkı sağlanamayacağını belirtmiştir.

3. Kültürel Etkileşim:

Kültürel etkileşim başlığı altında, Osmanlı'dan gelen din kardeşliği ve ensar-muhacir söylemlerinin birleştirici bir etki yarattığı, ancak giyim kuşam, temizlik anlayışı, yüksek sesle konuşma, gruplar halinde dolaşma gibi günlük yaşam kültüründe belirgin ayrışmaların olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, dil bariyerinin bu ayrışmayı güçlendirdiğini ve Türk soylu göçmenlerin toplum tarafından daha kolay kabul edildiğini vurgulamıştır. Ancak, dini ortaklıkların sağlıklı bir ortak yaşam oluşturmada yetersiz kaldığını, bazı toplum kesimlerinde göçmenlere karşı “işgal” ve “istila” algıları oluşturduğunu belirtmiştir.

4. Eğitim ve Göçmen Öğrenciler:

Eğitim konusunda, Suriyeli göçmen öğrencilerin dışlandığını ve gruplaşarak çatışma risklerini artırdığını belirtmiştir. Türk soylu göçmen öğrenciler arasında ise daha az sorun yaşandığına değinmiştir. Göçmenlere vatandaşlık verilmesinin üniversiteye girişte haksız rekabet algısını ortadan kaldıracığını, ancak bu durumun ontolojik güvensizlik yaratacağını ifade etmiştir. Ayrıca, çok kültürlü vatandaşlık bilinci ve yeni bir milli kimlik oluşturulması gerektiğini vurgulamıştır.

5. Sağlık ve Toplum Sağlığı:

Sağlık konusunda, bazı hastalıkların yeniden ortaya çıkmasının toplum sağlığına tehdit olarak görüldüğünü belirten Tetik, göçmenlere sağlanan ayrıcalıkların Türk toplumunda haksızlık ve değersizlik hissi yarattığını ifade etmiştir. Bu durumun hastanelerdeki bireysel tepkileri artırmaya başladığını ve bu tepkilerin giderek kimlik temelli bir karşı duruşa dönüştüğünü aktarmıştır.

6. Güvenlik ve Suç Algısı:

Güvenlik konusunda, göçmenlerin potansiyel suçlu olarak görüldüğünü, özellikle göçmenlerin yoğun yaşadığı bölgelerde suç oranlarının arttığına dair algı ve kaygıların bulunduğunu belirtmiştir. Göçmenlere vatandaşlık verilmesinin bu algıları gidermeyeceğini, kültürel intibak olmadan verilen vatandaşlıkların, ulus altı grup kimliklerini güçlendireceğini ve bu durumun zamanla toplumsal sorunlara yol açabileceğine dikkat çekmiştir.

7. Mekânsal Dönüşüm ve Gettolaşma:

Mekânsal dönüşüm konusunda en büyük sorunun gettolaşma olduğunu, bu sorunun mutlaka başlı başına ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Amerika'daki "Little Italy" veya "China Town" benzeri yaşam alanlarının oluşturulabileceğini, ancak gettolaşmanın önlenmesi gerektiğini belirtmiştir.

8. Genel Değerlendirme:

Tetik, genel olarak yaşanan sosyal sorunların çoğunun kültür, dil ve yaşam tarzı farklılıklarından kaynaklandığını ifade etmiştir. Kültürel intibak ve asimilasyon olmadan verilecek vatandaşlıkların sorunları çözmeyeceğini, aksine bu sorunları kalıcı hale getirebileceğini söylemiştir.

3.2. EKONOMİK ETKİ ANALİZİ

Çalıştayın üçüncü oturumunda, Doç. Dr. Cem Çakmaklı tarafından "T.C. Vatandaşlığı Almış Yabancıların Türkiye Ekonomisine Etkileri" başlıklı bir sunum gerçekleştirilmiştir. Sunumda, daha önce çalıştay katılımcılarıyla paylaşılan "Ekonomik Etki Analiz Raporu" referans alınarak göçmenlerin vatandaşlığa geçmesiyle Türkiye ekonomisinde yaşanabilecek değişimler kapsamlı biçimde ele alınmıştır.

Sunumda, Türkiye ekonomisini oluşturan sektörler ve bu sektörler arasındaki ilişkiler temel alınarak bir modelleme yapıldığı belirtilmiştir. Bu modellemede, OECD ülkelerinin ICIO (Inter-Country Input-Output) veri seti kullanılmıştır. Bu sayede vatandaşlığa geçen yabancıların sektörel bazda ve toplamda ekonomiye olan etkileri analiz edilebilmiştir.

Çalışmada, 5.2 milyon göçmenin vatandaşlığa geçtiği varsayımı üzerinden hareket edilmiş, mevcut çalışma izni bulunan göçmen verileri kullanılarak bu kitlenin iş gücüne belirli bir oranda katılım göstereceği kabul edilmiştir. Göçmenler sektörlerle paylaştırılmış ve bu senaryoya göre yaşanacak ekonomik değişimler modellenmiştir.

Analizin bulguları aşağıdaki gibi özetlenmiştir:

1. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)

Yapılan analizlerde, vatandaşlığa alınacak her %10'luk göçmen kesimin; GSYİH'de %0,35 (binde otuz beş) artışa, Kişi başına GSYİH'de ise %0,26 (binde yirmi altı) düşüşe neden olduğu görülmüştür. Buna göre, göçmenlerin tamamının vatandaşlığa geçmesi durumunda; toplam GSYİH %3,5 oranında artarken, kişi başına GSYİH %2,6 oranında azalmaktadır.

2. İş Gücü Piyasası

Çalışma sonucunda, vatandaşlığa alınan göçmenlerin iş gücü piyasasında yaratacağı etkinin sektörlere göre farklılaştığı gözlemlenmiştir. Aşağıdaki sektörlerde en yüksek iş gücü artışı beklenmektedir:

- Madencilik destek hizmetleri
- Tekstil
- Ahşap ve ahşap ürünleri
- Kauçuk ve plastik ürünleri
- Ulaşım destek hizmetleri

Bu sektörlerde ücret artışlarının düşük seviyelerde kalacağı öngörülmüştür.

Buna karşılık, kömür ve petrol ürünleri sektörlerinde hem yüksek iş gücü artışı hem de bu sektörlerdeki talep artışına bağlı olarak ücret artışlarının yüksek olacağı değerlendirilmiştir.

3. Tüketim Eğilimleri

Göçmenlerin vatandaşlığa geçmesiyle birlikte oluşacak tüketim artışının, sektörler bazında dağılımı analiz edilmiştir. Tüketimin en çok artacağı alanlar aşağıdaki gibidir:

- Bilgi ve Haberleşme
- Su Temini, Kanalizasyon ve Atık Yönetimi
- Genel Kamu Hizmetleri
- İmalat Ürünleri
- Elektrik, Gaz ve Isınma

Tüketimin en az artacağı alanlar ise:

- Toptan ve Perakende Ticaret
- Gayrimenkul
- İnşaat

4. Konut Fiyatları ve Enflasyon

Sunumda enflasyon konusundaki en dikkat çekici bulgunun konut fiyatlarındaki artış olduğu ifade edilmiştir. Buna göre; Göç kaynaklı %1’lik nüfus artışı, İlk yılda %18, İkinci yılda %22 oranında, İki yılda toplamda %40’lık reel bir konut fiyat artışına neden olmaktadır.

Doç. Dr. Cem Çakmaklı’nın sunumunda ortaya konan bulgular, göçmenlerin vatandaşlığa geçmesinin Türkiye ekonomisinde karmaşık ve çok yönlü etkiler yarattığını göstermektedir. Bu etkilerden bazıları olumlu ekonomik genişleme yönünde olurken, bazı alanlarda ise dikkatle yönetilmesi gereken sosyal ve ekonomik maliyetler ortaya çıkmaktadır. Toplam GSYİH artmakta, ancak kişi başına düşen gelirde düşüş yaşanmaktadır. Düşük ücretli sektörlerde iş gücü arzı artarken ücret baskısı oluşmaktadır. Tüketim, kamu hizmetleri ve altyapı alanlarında yoğunlaşmaktadır. Konut fiyatları üzerinde ciddi bir enflasyonist baskı oluşmaktadır. Bu nedenle, vatandaşlığa geçiş süreçlerinin ekonomik etkileri çok boyutlu olarak değerlendirilmelidir. Etkin kamu politikalarıyla bu etkilerin dengelenmesi, ekonomik faydanın maksimize edilmesi açısından önem arz etmektedir.

3.3. HUKUK VE UYGULAMA ANALİZİ

Çalıştayın son sunumu, Yarın Vakfı Başkanı Güntekin Güntay tarafından “Hukuk ve Uygulama” başlığı altında gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara teşekkür ederek sunumuna başlayan Güntay, kısıtlı zaman nedeniyle kapsamlı içerikleri özetle aktaracağını belirterek sunumunu kısa tutmuştur.

Sunum, daha önce katılımcılarla paylaşılan Hukuki Düzenleme Analizi ve Uygulama Analizi raporlarının ışığında gerçekleştirilmiştir. İlk olarak vatandaşlık kavramının tarihsel gelişimi ele alınmış, kavramın çıkışı ve zaman içinde geçirdiği dönüşümler aktarılmıştır. 1789 Fransız İhtilali sonrasında gelişen modern vatandaşlık anlayışı üzerinde durulmuş, bu anlayışın Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti’ndeki yansımaları genel bir çerçevede sunulmuştur.

1924 ve 1961 Anayasalarında yer alan vatandaşlık tanımları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş, iki anayasa arasında yaklaşım farkları açıklanmıştır. 1961 Anayasası kapsamında vatandaşlığın kazanılması ve vatandaşlıktan çıkma süreçlerini düzenleyen maddeler incelenmiştir.

Devamında, Türk hukukunda yapılan resmi “göçmen” tanımı üzerinde durulmuş, bu tanımın dayandığı mevzuat olan İskân Kanunu’nun ilgili maddeleri sunulmuştur. Göçmen statüsünün hangi şartlarda tanımlandığı ve uygulamadaki karşılığı hakkında bilgi verilmiştir.

5901 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu’nda yer alan istisnai vatandaşlık halleri düzenlemesi detaylandırılmış, bu maddenin alt başlıkları yorumlanarak uygulamadaki örneklerle açıklanmıştır. 1964 yılından 2024 yılına kadar geçen süreçte, bu istisnai hüküm çerçevesinde vatandaşlık verilen kişilerin dönemsel sayıları paylaşılmıştır.

Kamuoyunda “yatırım yoluyla vatandaşlık” olarak bilinen, finansal yatırım araçları aracılığıyla vatandaşlık kazanımına imkân tanıyan uygulamalar, ilgili kanun maddeleri üzerinden değerlendirilmiştir. 2017 sonrasında bu kapsamda verilen vatandaşlıkların sayıları, bu süreç ile konut fiyatları arasında kurulan ilişki ve uygulamaların ekonomik ve finansal sonuçları analiz edilmiştir.

Sunumun genel değerlendirme kısmında, mevcut yasal düzenlemelerde yer alan bazı ifadelerin yoruma açık olduğu ve uygulamada keyfi kararların alınmasına zemin hazırladığı vurgulanmıştır. Subjektif ifadelerin netleştirilmesi ve uygulama birliğinin sağlanması gerekliliği dile getirilmiştir.

Sunumun tamamlanmasının ardından öğle yemeği için çalıştaya ara verilmiştir.

4.ÇALIŞTAYIN ÖNERİ GELİŞTİRME OTURUMLARI

Çalıştayın öğleden sonraki oturumunda katılımcılar 3 gruba ayrılmış ve Sosyal Etki, Ekonomik Etki, Hukuk ve Uygulama başlıklarında daha önceden belirlenmiş sorular çerçevesinde sorun alanları tartışılmış ve çözüm önerileri geliştirilmiştir.

4.1. SOSYAL ETKİ ALANINDA TESPİTLER VE ÖNERİLER

Sosyal Etki Moderasyon Soruları:

Sonradan kazanılan vatandaşlıklarda Etkili Vatandaşlık, Dil ve Vatandaşlık Bilgisi gereksinimleri ve ölçme yöntemleri ile ilgili önerileriniz nelerdir?

Sonradan kazanılan vatandaşlıklar için Sosyal Uyumun sağlanabilmesi amacıyla hangi seviyede nasıl programlar yürütülmesini önerirsiniz?

Türkiye’de son yıllarda artan göç hareketleri sonucunda, mülteci veya sonradan vatandaşlık kazanmış bireylerin mevcut Türk vatandaşlarıyla yeterli düzeyde entegrasyon sağlayamadığı gözlemi paylaşılmıştır. Bu durum, kentlerde gettolaşma eğilimlerini artırmakta; kültürel çatışmalara, yabancı düşmanlığına ve toplumun ontolojik güvenliğinde zedelenmelere yol açmaktadır. Mevcut durumun uzun vadede ciddi sosyal riskler barındırdığı tespiti yapılmıştır.

Bu tespit doğrultusunda vatandaşlığa alınacak tüm kişiler için istisnasız şekilde bir Sosyal Uyum sürecinin tanımlanması; bu sürecin temel unsurları olarak Türkçe dil yeterliliğini ölçen bir “Dil Sınavı” ile Türkiye’nin tarihine, anayasal yapısına ve toplumsal değerlerine dair bilgi içeren bir “Vatandaşlık ve Kültür Sınavı”nın zorunlu tutulması önerisi geliştirilmiştir. Süreç, bireylerin topluluk içinde öğrenmesini esas alan toplum temelli yaklaşımlarla desteklenmeli ve yalnızca yeni başvurulara değil, daha önce vatandaşlık kazanmış bireylere de geriye dönük olarak uygulanmalıdır.

Sosyal etki alanındaki bu temel yaklaşımın ardından tartışmalar dil, kültürel ve sosyal uyum, sağlık ve eğitim başlıklarında yoğunlaşmıştır.

4.1.1.DİL

Tespitler

Dil konusundaki mevcut uygulamada, Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 11/e maddesi uyarınca vatandaşlık başvurularında “yeterince Türkçe konuşabilmek” şartı bulunsa da bu şart yalnızca valiliklerce yapılan mülakat yoluyla ve konuşma becerisi üzerinden değerlendirilmektedir. Özellikle yatırım yoluyla vatandaşlık başvurularında bu şart tamamen devre dışı bırakıl-

makta, bu durum uygulamanın şeffaflıktan uzak, standarttan yoksun, keyfi kararlara açık ve eğitim süreçleriyle desteklenmeyen bir yapıda olmasına neden olmaktadır. Ayrıca yalnızca konuşma becerisine odaklanması, dil yeterliliğinin dinleme, okuma ve yazma gibi diğer boyutlarını dışarda bırakmakta; süreç üzerinde merkezi bir denetimin bulunmaması uygulamayı kontrolsüz hâle getirmektedir.

Öneriler

Vatandaşlığa alınacak yabancı kişilerin Türk toplumuyla sağlıklı bir şekilde bütünleşmesini sağlamak ve toplumsal uyumu güçlendirmek amacıyla, tüm başvuru sahipleri için merkezi, özerk ve akredite bir kurum tarafından yürütülecek, en az B1 seviyesinde konuşma, okuma ve yazma becerilerini kapsayan ücretli Türkçe yeterlilik sınavının zorunlu hale getirilmesi önerilmektedir. Bu sınava hazırlanmak isteyen bireyler için aynı kurum tarafından geliştirilecek ücretsiz çevrimiçi eğitim programları ile ücretli yüz yüze kursların sunulması da sürecin ayrılmaz bir parçası olmalıdır. Bu öneriler, dil yeterliliğini yalnızca bireysel bir beceri olarak değil, toplumsal uyumun temel bir aracı olarak ele almakta; vatandaşlık sürecinin tüm paydaşlar açısından şeffaf, adil ve erişilebilir bir yapıya kavuşmasını amaçlamaktadır.

4.1.2. KÜLTÜREL VE SOSYAL UYUM

Tespitler

Yabancıların gündelik yaşamda sosyal ve kültürel olarak mevcut vatandaşlarla uyum içinde yaşamadıkları, büyük ölçüde kendi içlerinde sosyal gruplar oluşturdukları ve bu durumun gettolaşma eğiliminden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bu yapısal ayrışmanın, karşılıklı yabancı düşmanlığının artmasında önemli bir etken olduğu değerlendirilmiştir. Konuyla ilgili olarak devlet düzeyinde takip edilen bütüncül bir strateji, yasal düzenleme veya uygulama planı bulunamamaktadır. Mevzuatta yabancıların kültürel uyumu yalnızca Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 96. maddesinde, uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişiler için "uyum" başlığı altında ele alınmakta; ancak Türk vatandaşlığı başvurusunda bulunan yabancılar için sosyokültürel uyumu tanımlayan ayrı ve kapsamlı bir düzenleme bulunmamaktadır.

Öneriler

Yabancıların Türk toplumuna sosyo-kültürel entegrasyonunu sağlamak ve vatandaşlık sürecinde toplumsal uyumu esas alan yapısal bir dönüşüm gerçekleştirmek amacıyla bir dizi öneri geliştirilmiştir. Bu kapsamda, kültür ve vatandaşlık bilgisi düzeyinin ölçülmesi için merkezi, özerk ve akredite bir kurum tarafından yürütülecek ücretli bir Kültür ve Vatandaşlık Bilgisi Yeterlilik Sınavı uygulanmalı; bu sınava hazırlık amacıyla ücretsiz

çevrimiçi ve ücretli yüz yüze eğitim programları sunulmalıdır. Göç İdaresi Başkanlığı'nın yürüttüğü mevcut uyum projeleri, mültecilerin ileride vatandaşlığa geçebileceği ihtimali dikkate alınarak kapsamlı biçimde genişletilmeli; çalışmalarda öncelikli yaş grupları belirlenerek aile odaklı bir yaklaşım benimsenmelidir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, valilikler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ile Halk Eğitim ve Toplum Merkezleri gibi yapıların dahil olduğu hibrid ve çok aktörlü bir model ile süreçler koordineli biçimde yürütülmelidir. Ayrıca, çok eşli evlilikler yoluyla yapılan vatandaşlık başvuruları reddedilmeli, vatandaşlık için en az 5 yıl ikamet şartı getirilmelidir. Gettolaşmanın önlenmesi amacıyla, sosyal dokuya ve demografik yapıya uygun, mümkün olduğunca homojen dağılım sağlayacak bir iskân politikası belirlenmeli ve uygulanmalıdır. Sosyal uyumun gerçekleşip gerçekleşmediği, evrensel ve objektif kriterlerle ölçülmeli, bu ölçütleri karşılamayanlara vatandaşlık verilmemelidir. Ayrıca, vatandaşlığa başvuran ailelerin çocukları için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı koordinasyonunda çocuk uyum programı, kadınlar için ise kadına özel ayrı bir uyum programı oluşturulmalıdır. Son olarak, karşılıklı yabancı düşmanlığının toplumsal yapıda oluşturduğu gerilimler özel olarak ele alınmalı ve bu algının sosyal uyumun önünde bir engel olmaktan çıkarılması yönünde stratejik çalışmalar yapılmalıdır.

4.1.3. SAĞLIK

Tespitler

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 11. maddesinin “ç” bendi, vatandaşlık başvurularında “genel sağlık bakımından tehlike teşkil eden bir hastalığın bulunmaması” şartını öngörmektedir. Bu hüküm, ilgili Kanunun Uygulama Yönetmeliği'nin 17. maddesinin “e” bendi kapsamında uygulanmakta ve başvuru sahiplerinden, Sağlık Bakanlığı

tarafından belirlenen usul ve esaslara uygun olarak alınmış bir sağlık raporu talep edilmektedir. Ancak mevcut uygulamada, başvuru sahiplerinin eksik aşılarını tamamlama yükümlülüğü bulunmamakta, bu durum halk sağlığı açısından önemli bir eksiklik yaratmaktadır.

Öneriler

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 11. Maddesine "T.C. Sağlık Bakanlığı aşı takviminde bulunan aşılarından eksik olmadığını gösterir rapor" ibaresinin eklenmesi önerilmekte; böylece hem bireysel sağlık hem de toplum sağlığı açısından daha bütüncül ve koruyucu bir yaklaşım benimsenmesi hedeflenmektedir.

4.1.4. EĞİTİM

Tespitler

3579 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun 4. maddesi, Türk vatandaşı olan kız ve erkek çocukların ilköğretimlerini resmi veya özel Türk ilköğretim kurumlarında yapmakla yükümlü olduklarını hükme bağlamaktadır. Bu düzenleme gereğince, sonradan vatandaşlık kazanan kişilerin 6-17 yaş arasındaki çocukları da Türk eğitim sistemine dahil olmak zorundadır.

Öneriler

Vatandaşlık alan çocuklar ile vatandaşlık başvurusu yapan ailelerin çocuklarının Türk eğitim sistemine entegrasyonundan kaynaklanan sorunların azaltılması amacıyla, özel bir entegrasyon metodolojisi veya programı geliştirilmesi ve bu programın etkin şekilde uygulanması gerekmektedir. Böylece çocukların eğitim sürecine uyumları kolaylaştırılarak hem akademik başarı hem de sosyal bütünleşme desteklenmiş olacaktır.

4.2. EKONOMİK ETKİ ALANINDA TESPİTLER VE ÖNERİLER

Ekonomik Etki Moderasyon Soruları:

Kitlesel halde vatandaşlık verilmesi durumunda oluşabilecek ekonomik sorunların azaltılması için nasıl bir vatandaşlık verme süreci izlenmelidir?

Yatırım yoluyla vatandaşlık üzerinden sürdürülebilir ve maksimum ekonomik faydayı sağlamak için neler yapılabilir, hangi yöntemler ve yatırım araçları nasıl kullanılmalıdır?

Türkiye'de bulunan yabancı nüfusun, vatandaşlık almış olsun ya da olmasın, ekonomik etkileri çok yönlüdür; bazı sektörlerde olumlu katkılar sağlarken, bazı alanlarda ciddi olumsuzluklara yol açmaktadır. Genel anlamda GSYİH'ye olumlu katkı sağlanmakta an-

cak kişi başına düşen gelirden düşüşe neden olmaktadır. Bu nedenle vatandaşlık başvurusunda bulunan kişilerin ekonomik katma değer yaratma potansiyelinin dikkatle değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Özellikle konut ve gıda enflasyonu, kayıt dışı istihdam, çocuk işçiliği, bazı sektörlerde düşük ücretle çalışma, yerli iş gücü açısından işsizlik riski, kamu maliyesi ve sosyal güvenlik sistemi üzerindeki yük gibi alanlarda gözlenen olumsuz etkilerin, aynı zamanda sosyal uyum sürecini de sekteye uğrattığı görülmektedir. Mültecilere yönelik yeterli hazırlık yapılmadan yüksek sayıda vatandaşlık verilmesinin doğuracağı ekonomik sonuçların sonradan telafi edilmeye çalışılması hem daha yüksek maliyetli hem de yönetimi daha zor bir süreç yaratacaktır. Bu nedenle, bu olumsuz etkileri ortadan kaldıracak ve hatta ülke ekonomisine uzun vadeli avantajlar sağlayacak, bütüncül, sektör bazlı, veri temelli ve sürdürülebilir bir ekonomik entegrasyon ve sosyal uyum politikasının hazırlanarak kamu koordinasyonunda kararlılıkla uygulanması gerekmektedir.

Ekonomik etki alanındaki bu temel yaklaşımın ardından tartışmalar kalkınma, istihdam ve enflasyon başlıklarında yoğunlaşmıştır.

4.2.1. KALKINMA

Tespitler

Kalkınma planlarında, ülkede yaşayan yabancılara yönelik açık bir ekonomik hedef ya da stratejiye rastlanmamıştır. Bu durum, yabancı nüfusun ekonomiye etkilerini yönetecek yapısal politika eksikliğine işaret etmektedir. Ayrıca, bu alanda etkili ve sürdürülebilir bir planlama yapılabilmesi için gerekli olan detaylı, güncel ve kapsayıcı verilerin bulunmaması, strateji geliştirme sürecini ciddi şekilde sınırlamaktadır. Dolayısıyla, yabancı nüfusun ekonomik etkilerini yönetmek ve potansiyel fırsatları değerlendirebilmek için hem veri altyapısının güçlendirilmesi hem de bu verilere dayalı somut hedef ve öncelikleri içeren bir kalkınma politikası oluşturulması zorunludur.

Öneriler

Türkiye'nin kalkınma planlarında yabancı nüfusa yönelik ayrı bir başlık bulunmama; bu da hem ekonomik fırsatların değerlendirilmesini engellemekte hem de mevcut sorunlara karşı önleyici ve yönlendirici politikaların geliştirilememesine neden olmaktadır. Bu eksikliğin giderilmesi için kalkınma planlarında yabancılara özel bir başlık açılmalı; kısa vadeli kazanç yerine uzun vadede sürekli ekonomik katkı sağlayacak, üretim, istihdam ve ihracat odaklı bir vatandaşlık-yatırım modeli kurgulanmalıdır. Bu modeli desteklemek amacıyla, Türkiye'de yaşayan yabancıların eğitim durumu, meslek, beceri, yetenek, iş tecrübesi, sektör ve bölge tercihleri gibi alanlarda kapsamlı veriler toplanmalı; bu veriler ışığında stratejik hedefler ve sektörel planlamalar yapılmalıdır. Bu kapsamda, yabancılara özel öncelikli sektörler ve coğrafi bölgeler belirlenmeli; yalnızca bu alanlarda istihdama izin verilmeli, sanatçı, sporcu, bilim insanı veya yatırımcı gibi özel statüler haricinde istisnalar tanınmamalıdır. Ayrıca, yabancıların geldikleri ülkelerle sahip oldukları kültürel ve sosyal bağlar, Türkiye'nin ihracat hacmini artırmaya yönelik bir avantaj olarak değerlendirilmelidir. Bu amaçla ihracat yapan yabancıların statü ve hakları iyileştirilmelidir. Yabancı nüfusun üretime olan katkısının bilimsel olarak araştırılması, bu katkıların korunmasını sağlayacak uygulamaların geliştirilmesi ve yatırım yoluyla vatandaşlıkta Offset programı benzeri mekanizmaların hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. Oluşturulacak strateji ve planlar doğrultusunda, yabancıların varlığı da dikkate alınarak ölçek ekonomisinden faydalanma yolları geliştirilmeli; yapılacak sabit yatırımların yüksek olması teşviklerle desteklenmeli, üretim yapan, istihdam sağlayan veya ihracat gerçekleştiren kişilerin vatandaşlık başvurularına öncelik verilmelidir.

4.2.2. İSTİHDAM

Tespitler

Türkiye'ye dışardan gelen yabancı nüfusun makroekonomik düzeyde Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) üzerinde artış sağladığı gözlemlense de, kişi başına düşen gelirden düşüşe yol açtığı tespit edilmiştir. Ayrıca, yaygın olarak görülen kayıt dışı istihdam, hem haksız rekabetin hem de emek sömürsünün artmasına ve devlet açısından vergi kaybına neden olmaktadır. Diğer yandan, istihdam ihtiyaçları sektörel bazda farklılık göstermekte, bu durum yabancı iş gücünün plansız yerleştirilmesinin işsizlik üzerinde olumsuz etkiler yaratmasına yol açmaktadır. Bu çerçevede, istihdam altyapısı çözümlenmeden ve ihtiyaçlar netleştirilmeden verilecek toplu vatandaşlık kararlarının, özellikle belirli bölgelerde işsizlik oranlarını artırma riski taşımaktadır. Ayrıca mevcut uygulamada vatandaşlığa geçişte herhangi bir yaş sınırı bulunmaması, sosyal güvenlik ve kamu hizmetlerine olan uzun vadeli yükü artıracabilecek bir başka yapısal zafiyet olarak değerlendirilmektedir.

Öneriler

Yabancıların Türkiye ekonomisine sürdürülebilir katkı sağlaması ve sosyal uyum süreçlerinin sağlıklı şekilde yönetilmesi için istihdam temelli bir vatandaşlık politikası geliştirilmesi zorunludur. Bu kapsamda, istihdama aktif olarak katılamayacak belirli bir yaşın üzerindeki kişilere vatandaşlık verilmemesi ilkesi benimsenmeli; kayıt dışı istihdamın önlenmesi amacıyla kapsamlı denetim mekanizmaları kurulmalı ve kamu eliyle yürütülecek işe yerleştirme sistemleri devreye alınmalıdır. Özellikle istisnai vatandaşlık başvurularında, kişinin aktif olarak çalıştığı, sosyal güvenlik primi ödediği ve tek seferlik değil sürekli ekonomik katkı sunduğu kanıtlanmadıkça başvurular kabul edilmemelidir. Vatandaşlık sürecinde, bireylerin en verimli olacakları sektörlerde istihdam edilmesi, öncelikli sektör ve bölgelere yönelik teşvik mekanizmalarının işletilmesi, mesleki eğitimlerin ihtiyaçlara göre verilmesi ve istihdama katılan yabancılar ile ailelerinin statü ve haklarının iyileştirilmesi önerilmektedir. Kurulacak işe yerleştirme sistemine ilişkin veri ve istatistikler şeffaf biçimde kamuoyuna sunulmalı; vatandaşlık başvurusu bulunmayan ya da başvurusu reddedilen yabancıların istihdamına izin verilmemeli, bu kişilerin kamp dışı iskânı engellenmelidir. Son olarak, kayıt dışı istihdamla ilgili denetim kapasitesi artırılmalı, denetimler sıklaştırılarak hem emek sömürüsü hem de ekonomik kayıpların önüne geçilmelidir.

4.2.3. ENFLASYON

Tespitler

Türkiye'deki yabancı nüfusun artışı, özellikle konut sektörü başta olmak üzere bazı temel tüketim alanlarında yüksek enflasyona yol açmaktadır. Yabancı nüfusun talep eğilimleri ve tüketim kalıpları, yerli nüfusa kıyasla farklılık göstermekte; bu durum, sektörler arasında fiyat dengesizlikleri oluşturmakta ve bazı alanlarda aşırı fiyat artışlarına neden olmaktadır.

Gayrimenkul edinim yoluyla vatandaşlık verilmesi ise direkt olarak konut talebini artırmakta, bu talep artışı da konut enflasyonunu olumsuz etkilemektedir.

Öneriler

Çekirdek enflasyonla mücadeleyi destekleyecek yatırımların önceliklendirilmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda, özellikle çekirdek enflasyona olumlu katkı sağlayacak yatırımları gerçekleştiren kişilere vatandaşlık verilmesi sürecinin öncelikli hale getirilmesi ve kolaylaştırılması, ekonomik yapının dengelenmesine katkı sağlayacaktır.

Buna karşılık, gayrimenkul edinimi yoluyla vatandaşlık verilmesinin kaldırılması gerekmektedir. Bu yöntem, konut piyasasında enflasyonist baskı oluşturduğundan, vatandaşlık politikalarında konut yerine, enflasyonist etki yaratmayan ve likidite hızı düşük olan finansal araçların kullanılması uygun olacaktır.

Ayrıca, enflasyonist etkinin yüksek olduğu sektörlerin özel olarak ele alınması ve bu sektörlerle yönelik önlemlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu şekilde, enflasyonist baskının yoğunlaştığı alanlara odaklanılarak daha hedefli ve etkili çözümler üretilebilir.

4.3. UYGULAMA ALANINDA TESPİTLER VE ÖNERİLER

Uygulama Alanında Moderasyon Soruları:

Vatandaşlık süreçlerinin daha verimli, kaliteli ve şeffaf yürütülebilmesi için önerileriniz nelerdir?

Yatırım yoluyla vatandaşlık verme süreçlerinde vekaleten hizmet verenlerin hizmet kalitesinin artırılması ve hizmetin kontrol altına alınabilmesi için önerileriniz nelerdir?

Vatandaşlık başvuruları ve sonuçlarına ilişkin bilgilere erişimde önemli zorluklar yaşandığı tespit edilmiştir. Başvuru sahipleri, süreçleri hakkında şeffaf ve güncel bilgiye ulaşmakta güçlük çekmekte, bu durum özellikle vatandaşlık başvurusu yapma potansiyeli bulunan mültecilerle ilgili verilerin paylaşılmamasıyla daha da karmaşık hale gelmektedir. Ayrıca, vatandaşlık başvurularının farklı kurumlar tarafından, birbirinden bağımsız ve uyumsuz dijital altyapılar ve sistemler kullanılarak takip edilmesi verimliliği azaltmakta ve koordinasyon sorunlarına yol açmaktadır.

Vekaleten yapılan başvurularda ise standardizasyonun olmaması, denetim mekanizmalarının yetersizliği ve uzmanlaşmanın eksikliği gözlemlenmiştir. Bu durum, başvuru süreçlerinin güvenilirliği ve tutarlılığı üzerinde olumsuz etkiler yaratmakta, vatandaşlık işlemlerinde süreçlerin etkin yönetilmesini zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, vatandaşlık başvurularının takibinde dijital altyapıların entegrasyonu, süreçlerin standart hale geti-

rilmesi ve denetim ile uzmanlaşmanın artırılması önemli iyileştirme alanları olarak öne çıkmaktadır.

4.3.1.ŞEFFAFLIK

Tespitler

Vatandaşlık başvurularının aşamaları dijital ve online olarak takip edilebilecek teknik altyapıya sahip olmasına rağmen, bu sistem üzerinden yapılan sorgulamalarda yalnızca “Başvurunuz değerlendirme aşamasındadır” gibi genel ifadeler verilmektedir ve başvurunun diğer detaylarına erişim sağlanamamaktadır. Ayrıca, vatandaşlık başvuruları ve sonuçlarıyla ilgili verilere istenildiği zaman ulaşmak mümkün değildir. Bu veri paylaşımındaki kısıtlamalar, hem başvuru sahiplerinde belirsizlik ve endişe yaratmakta hem de konuyla ilgili sosyolojik araştırmaların yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Başvuruların ret gerekçelerinin açıklanmaması, süreçte şeffaflık eksikliğinin önemli bir göstergesidir ve başvuru sahiplerinin haklarını anlamalarını güçleştirmektedir. Bunun yanında, vatandaşlık başvurularının sonuçlanması için net ve belirli bir sürenin olmaması, sürecin öngörülebilirliğini azaltmakta ve başvuru sahiplerinde güven kaybına neden olmaktadır. Tüm bu noktalar, vatandaşlık başvurularının şeffaflık ve erişilebilirlik açısından geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Öneriler

Dijital ve online altyapının vatandaşlık başvuru aşamalarını detaylı şekilde takip edilebilecek biçimde güncellenmesi, vatandaşların devlet kurumlarını gereksiz yere meşgul etmesinin önüne geçilmesi açısından önemlidir. Ayrıca, vatandaşlık ve göçmenlerle ilgili veri ve istatistiklerin online ortamda erişilebilir hale getirilmesi gerekmektedir. Eğer bu veriler gizlilik nedeniyle paylaşılmıyorsa, gizlilikle ilgili gerekli kararların alınması ve bu kararların gerekçelerinin kamuoyuna açıklanması şeffaflığı artıracaktır. Göçmenler ve vatandaşlık politikalarının kamuoyu ile açık ve şeffaf bir şekilde paylaşılması, sürecin kontrol altında olduğu mesajının vatandaşlara iletilmesini sağlayacaktır. Başvuruların reddedilmesi durumunda ise, ret nedenlerinin başvuru sahibine kısa ve net bir şekilde iletilmesi önemlidir. Son olarak, başvuruların sonuçlandırılması için net bir sürenin belirlenmesi ve bu sürenin sonunda mutlaka başvuru sahibine geri dönüş yapılması sürecin güvenilirliğini artıracaktır.

4.3.2. VERİMLİLİK

Tespitler

Vatandaşlık başvurularında üç farklı kurum tarafından birbirinden ayrı ve uyumsuz süreçler ile sistemler işletilmektedir.

Öneriler

Farklı kurumların kullandığı dijital altyapı ve sistemlerin tek bir platformda birleştirilmesi gerekmektedir. Tüm ilgili kurumların aynı sistemi kullanarak ortak veri girişi yapması veya sistemden veri çekebilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca, vatandaşlık başvurularıyla ilgili tüm birimlerin tek bir kurum altında toplanarak operasyonel uzmanlaşmanın artırılması önemlidir. Başvuru ve evrak işlemlerinin ise taşeronlaştırılması ve devletin bu süreci mevcut denetleme kurumlarından biri aracılığıyla kontrol etmesi önerilmektedir. Bu bağlamda, bazı ülkelerin vize başvurularında kullandığı sistemlere benzer bir yapı kurulması hedeflenmeli; bu amaçla YİMER (Yabancılarla İletişim Merkezi 157) değerlendirilerek gerekirse kapasitesinin artırılması gerekmektedir.

4.3.3. KALİTE

Tespitler

Vatandaşlık başvurularına aracılık adı altında dolandırıcılık faaliyetlerinin yürütüldüğü tespit edilmiştir. Bu alanda hizmet veren kişi ve kuruluşlar için herhangi bir standart veya standartlaşma bulunmamaktadır. Ayrıca, başvuru hizmetlerinde aracılık yapan kişi ve kuruluşlar için resmi bir yetkilendirme veya akreditasyon sistemi mevcut değildir. Verilen vekalet ve aracılık hizmetlerine ilişkin belirlenmiş bir ücret tarifiesi bulunmaması da bu alandaki belirsizliği artırmakta ve kötüye kullanım riskini yükseltmektedir.

Öneriler

Aracılık veya vekalet hizmeti verecek kişi ve kuruluşlar için belirli standartların oluşturulması gerekmektedir. Sadece bu standartları karşılayanlara akreditasyon verilmesi veya resmi yetkilendirme yapılması sağlanmalıdır. Ayrıca, yalnızca yetki sahibi veya akredite olan ofislerin vatandaşlık başvurularında hizmet sunabilmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalı ve bu kapsamın dışında kalan vekil veya aracılardan kabul edilmemesi sağlanmalıdır. Hizmetler karşılığında alınacak ücretler için net bir ücret tarifiesi belirlenmeli, bu tarifeler ile yetkili aracı kurum bilgileri şeffaf bir şekilde kamuoyu ile paylaşılmalıdır. Ayrıca, bu ofislerin hizmet alanlar ile başvuruyu değerlendiren birimler tarafından puanlanarak hizmet kalitesinin izlenmesi ve değerlendirilmesi mekanizması kurulmalıdır. Böylece hem kalite artışı sağlanacak hem de dolandırıcılık ve kötüye kullanım riskleri minimize edilecektir.

4.4. HUKUK ALANINDA TESPİTLER VE ÖNERİLER

Hukuk Alanında Moderasyon Soruları:

Vatandaşlık düzenlemelerinde keyfi görülen hususlar nelerdir?

Bu keyfi düzenlemeler nasıl ölçülebilir veya değiştirilmelidir?

Genel olarak vatandaşlık hukuku ile ilgili anayasa ve kanunlarda keyfilik ilkesinin gözetilmediği bazı maddelerin bulunduğu tespit edilmiştir. Hukuki öngörülebilirliğin sağlanabilmesi için mevcut düzenlemelerdeki muğlak ifadelerin değiştirilmesi veya kaldırılması gerekmektedir. Ayrıca, hukuki düzenlemelerde çeşitli eksiklikler ve iyileştirme alanlarının olduğu anlaşılmıştır. Özellikle istisnai vatandaşlık kapsamında, 5901 sayılı Kanun’un 12. maddesinin b ve c bentlerinin yeniden düzenlenmesi, ayrıca d bendinin atıfta bulunduğu İskân Kanunu’nun ilgili maddelerinin gözden geçirilmesi gerektiği değerlendirilmiştir.

4.4.1. KEYFİLİK İLKESİ

Tespitler

Anayasada vatandaşlıktan çıkarılma ile ilgili madde (Madde 66) yeterince net değildir; “Hiçbir Türk vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemlerde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz” ifadesi muğlak olup, uygulamada yorum farklılıklarına yol açabilir. Bu durum, hukuki öngörülebilirliği zedelemektedir.

TVK’nın çeşitli maddelerinde yer alan ifadeler belirsizlik taşımaktadır. Örneğin, Madde 11 c bendindeki “Türkiye’de yerleşmeye karar verdiğini davranışları ile teyit etmek” ifadesi açık kriterler içermemektedir. Madde 11 d bendindeki “İyi ahlak sahibi olmak” ifadesi ise oldukça göreceli ve subjektiftir. Benzer şekilde, Madde 11 e bendinde yer alan “Yeteri kadar Türkçe konuşabilmek” ifadesi ölçülebilir bir kriter sunmamaktadır. Bu tür muğlak ve subjektif ifadeler, uygulamada keyfi kararlara zemin hazırlayabilir.

TVK Madde 12 c bendinde geçen “Vatandaşlığa alınması zaruri görülen kişiler” ifadesi net şartlar içermediği için Anayasa’nın 66. maddesinde belirtilen “Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir.” hükmüne uygun değildir. Ayrıca, Madde 12 d bendinde “Göçmen olarak kabul edilen kişiler” ifadesi İskân Kanunu’nda “Türk soylu olup Türk kültürüne bağlı olan” şeklinde tanımlanmakta ve tespiti Cumhurbaşkanına bırakılmaktadır. Bu durum, istisnai vatandaşlık uygulamasında keyfiliğe yol açabilecek önemli bir boşluk yaratmaktadır.

TVK Madde 12 b bendinde atıf yapılan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu gereğince alınacak vatandaşlıkların şartlarının yönetmelikle belirlenmesi, Ana-

yasa'nın 66. Maddesindeki “Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir” ifadesi ile tam uyum göstermemektedir ve keyfi olarak vatandaşlık kazanma şartları belirlenmesine imkan tanımaktadır.

Öneriler

Vatandaşlıktan çıkarılma ile ilgili Anayasa Madde 66'da geçen “vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler” ifadesinin, Türk Vatandaşlığı Kanunu (TVK) Madde 29 kapsamında net ve açık şekilde tanımlanması için ayrı bir çalışma yapılmalıdır. Doğum yoluyla vatandaş olanların vatandaşlıktan çıkarılma uygulamasından tamamen muaf tutulması, sadece sonradan kazanılan vatandaşlıklar için çıkarılma hükümlerinin düzenlenmesi gerekmektedir. TVK Madde 11 c bendindeki “davranışlar” ifadesi somut ve belirgin şekilde tanımlanmalı, Madde 11 d bendinde geçen “iyi ahlak sahibi olmak” kavramı ise güncellenerek somut suçlara bağlanmalıdır. Madde 11 e bendine ilişkin ise ölçülebilir ve net kriterler ile değerlendirme yöntemleri belirlenmelidir. İstisnai vatandaşlık kapsamında TVK Madde 12 c bendinde geçen “zaruri” ifadesi için kapsam ve şartları açıklayan bir çerçeve oluşturulmalıdır. Ayrıca, İskân Kanunu Madde 13 d bendindeki “Türk soylu olup Türk kültürüne bağlı olma” tespit yetkisinin, Cumhurbaşkanının onayına sunulmak üzere TBMM bünyesinde kurulacak özel bir komisyonda verilmesi önerilmektedir.

TVK Madde 12 b bendi ile ilgili vatandaşlık kazanma şartlarının net ve sarih olarak kanun maddesiyle tanımlanarak düzenleme ve uygulamanın Anayasa'ya tam uyumlu hale getirilmesi önerilmektedir.

4.4.2. DÜZENLEME EKSİKLİĞİ

Tespitler

Vatandaşlık başvurularında çok eşlilik durumunun nasıl değerlendirileceğine dair herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu boşluk, uygulamada tereddütlere ve farklı yorumlara sebep olabilir.

Öneriler

Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda (TVK) çok eşli başvuruların reddedileceğinin açıkça belirtilmesi gerekmektedir. Ayrıca, Medeni Kanun'a aykırı olan diğer durumlarda da vatandaşlık başvurularının reddedileceğine dair hükümlerin açık ve net bir şekilde düzenlenmesi önemlidir. Bu sayede, başvuruların değerlendirilmesinde hukuki açıklık ve tutarlılık sağlanacaktır.

4.5. ÖNERİ GELİŞTİRME OTURUMLARININ TEMEL MESAJI

Yapılan değerlendirmeler sonucunda, vatandaşlık düzenlemelerinde anayasa ve medeni kanun ile uyumsuzlukların giderilmesinin öncelikli olduğu ortaya çıkmıştır. Düzenlemelerde ve uygulamalarda keyfi yorumlara yol açabilecek muğlak ifadeler yer verilmeli, hukukilik ve öngörülebilirlik temel prensip olarak benimsenmelidir. Vatandaşlık, kapsamlı ve planlı bir süreç olarak ele alınmalı; süreç ve alt süreçler baştan sona net şekilde tasarlanarak, buna uygun düzenleme ve uygulamalar hayata geçirilmelidir. Bu süreçte etkili vatandaşlık ilkesi ve ulusal çıkarların gözetilmesi zorunludur. Aynı zamanda, mevcut vatandaşların sosyoekonomik durumları ve ontolojik güvenlikleri zarar görmeyecek şekilde bir uyum mekanizması geliştirilmelidir. Vatandaşlığa geçiş aşamalarına farklı hukuki statüler getirilerek aşamalı bir sistem oluşturulmalı, mevcut vatandaşların bu süreçlere hazırlanması ve desteklenmesi sağlanmalıdır. Süreç boyunca şeffaf bilgilendirme yapılması, toplumsal uyum ve güvenin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, sonradan kazanılan vatandaşlık için ortak temel kriterlerin yanı sıra, kazanma gerekçesine özel kriterlerin belirlenmesi gereklidir. Bu yaklaşım, vatandaşlık uygulamalarında tutarlılık ve adaletin sağlanmasına önemli katkı sunacaktır.

5.ÇALIŞTAYIN ÖNEMLİ MESAJLARI

“

Çalıştay süresince yapılan değerlendirmeler sonucunda katılımcılar arasında geniş bir fikir birliği oluşmuştur. Mevcut yasal düzenlemelerin ve uygulamaların iyileştirilmesi gerektiği ortak bir görüş olarak öne çıkmıştır. Katılımcılar, istisnai vatandaşlık uygulamasının siyasi tartışmaların dışına çıkarılarak, objektif, rasyonel ve kamu yararını gözeten bir çerçevede ele alınması gerektiğini vurgulamışlardır.

“

Vatandaşlık başvurularında şeffaflığın artırılması, değerlendirme süreçlerinde somut ve ölçülebilir kriterlerin esas alınması gerektiği ifade edilmiştir. Katılımcılar, özellikle Türkçe bilme şartının vatandaşlığa geçişte zorunlu hale getirilmesini gerekli bulmuşlardır. Aynı şekilde, vatandaşlık bilinci ve kültürel uyumun güçlendirilmesine yönelik politikaların geliştirilmesi önerilmiştir.

“

İlgili kanun maddelerindeki belirsizliklerin giderilmesi gerektiği dile getirilmiş; 5901 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu’nun 12. maddesinin “c” ve “d” bentleri ile 5543 sayılı İskân Kanunu’nun 12. maddesine dair kararların yürütme organı yerine TBMM bünyesinde değerlendirilmesinin daha demokratik ve denetlenebilir bir yöntem olacağı konusunda fikir birliği oluşmuştur. Ayrıca, vatandaşlık sürecinde «vatana bağlılık» gibi soyut kavramların daha somut biçimde tanımlanması gerekliliği belirtilmiş, bu konuda ayrı ve derinlemesine bir çalışmanın yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

“

Yatırım yoluyla vatandaşlık uygulaması üzerine yapılan tartışmalarda, bu yöntemin mevcut haliyle finansal ve sosyal riskler barındırdığı, ancak tamamen kaldırılmayacaksa çok daha sıkı denetim, net kurallar ve yüksek kamu yararı sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılması gerektiği vurgulanmıştır. Katılımcılar, bu alanda verilecek vatandaşlıklar için aşamalı bir sistem ve ara statüler belirlenmesinin uygun olacağı görüşündedir.

“

Toplu ya da yüksek sayıda vatandaşlık verilmesi ihtimaline karşı hem ekonomik hem de toplumsal etkilerin önceden öngörülerek gerekli hazırlıkların yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bu süreçte doğabilecek risklerin yanı sıra potansiyel fayda ve fırsatların da planlanması önerilmiştir.

“

Değerlendirme sürecinde dijital teknolojilerin daha etkin kullanılması, sonradan kazanılan vatandaşlıklara yönelik güçlü bir denetim mekanizması kurulması, çok eşlilik gibi durumların başvuru sürecinde engel teşkil etmesi ve başvurularda katma değer yaratma potansiyelinin dikkate alınması gerektiği görüşü yaygın şekilde kabul görmüştür.

“

Genel kanaat olarak, istisnai vatandaşlık kapsamında verilecek kararların toplum nezdinde güven ve meşruiyet taşıması için şeffaf, ölçülebilir, denetlenebilir ve kamu yararına dayalı bir sisteme kavuşturulması zorunlu görülmüştür.